

Vår dato
16.03.2023

Deres dato

Vår referanse
22/01820-18

Vår saksbehandler
Martin Minken

Avdeling
Seksjon for utdanning og
forskning

Deres referanse

Arkivkode
62

Direkte telefon
97740346

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 OSLO

NOU 22/17 Veier inn - Høringsuttalelse fra Utdanningsforbundet

Opptaksutvalget ble nedsatt høsten 2021 for å gjennomgå opptaksordningene til høyere utdanning og foreslå endringer. Utdanningsforbundet leverte et skriftlig innspill til utvalget mai 2022. I desember 2022 leverte utvalget fra seg utredningen NOU 2022:17 Veier inn – Ny modell for opptak til universiteter og høyskoler. I utredningen foreslår utvalget omfattende endringer av det norske opptakssystemet. Kunnskapsdepartementet har sendt utredningen på høring.

Utdanningsforbundets høringssvar er basert på innspill fra alle nivåer i organisasjonen. Høringssvaret er endelig behandlet i Utdanningsforbundets sentralstyre.

Overordnet innspill fra Utdanningsforbundet

Innledningsvis ønsker Utdanningsforbundet å rose utvalget for å ha lagt opp til en god prosess med flere muligheter for å komme med innspill. Det er tydelig at utvalget har gått inn i den komplekse problematikken rundt opptak til høyere utdanning på en grundig og systematisk måte, og den endelige rapporten bærer preg av det. Utvalgets forslag til ny opptaksmodell er helhetlig og nyskapende og danner et svært godt utgangspunkt for videre diskusjon og for å utforme konkrete endringer.

Utdanningsforbundet deler Opptaksutvalgets oppfatning av at det trengs vesentlige endringer i det norske systemet for opptak til høyere utdanning. Vi støtter også hovedtrekkene i modellen utvalget har lagt fram. Etter vårt syn er Opptaksutvalgets alternative modell mer oversiktlig og rettferdig enn modellen vi har i dag.

Samtidig er det viktig for oss å understreke at det ikke finnes perfekte modeller for opptak til høyere utdanning. Alle mulige modeller har usikkerhetsmomenter og svake sider. Det gjelder også forslaget fra Opptaksutvalget. Spesielt er vi bekymret for at modellen ikke løser problemet med karakterpress og karakterinflasjon i videregående opplæring. Vi vil understreke at et nytt opptakssystem langs de linjene som utvalget skisserer, vil kreve videreutvikling av

ordningene for sluttvurdering og poengberegning i videregående opplæring med den hensikt å redusere karakterpress og å dempe sluttvurderingens innvirkning på opplæringen som helhet.

Om generell studiekompetanse og rollen til videregående opplæring

I Norge har vi en lang tradisjon for at det er de videregående skolene som kvalifiserer studenter for høyere utdanning. Modellen fra Opptaksutvalget vil videreføre og forsterke denne tradisjonen. Utdanningsforbundet støtter utvalget i at videregående opplæring skal kvalifisere for høyere utdanning. Vi støtter også utvalget i at generell studiekompetanse bør være hovedveien for å bli tatt opp til studier. Utdanningsforbundet understreker at den generelle studiekompetansen elevene tilegner seg i videregående opplæring, gir en bred faglige bakgrunn kombinert med fordypning samt evne til refleksjon og kritisk tenkning. Dette er egenskaper som er svært viktige for å lykkes som student.

Samtidig ønsker vi å advare mot en utvikling der den generelle studiekompetansen svekkes over tid og ikke har like stor faglig troverdighet som ønsket. I lang tid har vi påpekt at myndighetene må satse mer på videregående opplæring generelt, og at nivået på den generelle studiekompetansen bør bli høyere. En slik satsing er nødvendig uansett hvilken opptaksmodell myndighetene lander på, men vil være ekstra viktig med de endringene Opptaksutvalget foreslår.

Om utvalgets hovedmodell

Opptaksutvalget foreslår å dele opptaket til høyere utdanning inn i to kvoter. 80 prosent av studieplassene skal fordeles i den såkalte karakterkvoten. I denne kvoten konkurrerer søkerne på bakgrunn av karakterene fra videregående opplæring. Det vil ikke lenger være mulig å avlegge privatisteksamen for å forbedre karakterene i fag som er bestått fra før. Derimot vil det fortsatt være mulig å ta opp fag som ikke er bestått fra før, som privatist. De resterende 20 prosent av studieplassene vil fordeles i opptaksprøvekvoten. Her tar søkerne en standardisert test, og resultatene fra testene brukes til rangering. Det er viktig å merke seg at søkere som tar opptaksprøven, må være kvalifisert for studier i utgangspunktet, og at testen ikke kan avlegges før søkerne er 19 år.

Utdanningsforbundet støtter hovedinnretningen i Opptaksutvalgets modell. Vi mener at modellen utvalget foreslår, i det store og hele er mer rettferdig og enklere å forstå enn dagens noe fragmenterte modell. Etter vårt syn vil også løsningen med en karakterkvote og en opptaksprøvekvote samt bortfall av alders- og tilleggspoeng, fjerne noen av de mest urimelige bieffektene ved dagens system. Vi anser det også som positivt at modellen kan redusere omfanget av privatistordningen ved å fjerne adgangen til å forbedre karakterer som privatist. Dette grepet har imidlertid noen mulige slagsider som vi vil kommentere nærmere under.

En effekt av Opptaksutvalgets modell er at karakterene fra videregående skole vil få større betydning. Årsaken til dette er at det ikke lenger vil være mulig å forbedre karakterer i fag som allerede er bestått. Dette kan gi positive utslag i videregående opplæring. Det vil bli mer lønnsomt å konsentrere seg om skole de tre årene på videregående, og i beste fall kan det resultere i høyere motivasjon for skolearbeid. I tillegg vil flere studieplasser fordeles på bakgrunn av karakterene fra videregående, noe som kan gi til lavere karaktergrenser ved opptak.

Om karakterpress og videregående opplærings rolle i opptakssystemet

Det er vanskelig å forutsi med sikkerhet hvilke konkrete utslag forslagene fra Opptaksutvalget vil få dersom de blir iverksatt. Vissheten om at det ikke er mulig å forbedre karakteren seinere kan være god motivasjon for elevene, men samtidig er det reell bekymring blant lærere og tillitsvalgte for ønsket om å gjøre det bra kan brikke over i karakterpress, stress og i verste fall i føre til psykisk uhelse. Disse potensielle problemene må tas på alvor.

En rapport Rambøll har produsert om lærernes opplevelse av vurdering i skolen, avdekker at et flertall av lærere i ungdomsskolen mener arbeidet med sluttvurdering tar for mye tid i hverdagen. Lærerne opplever at sluttvurderingen går på bekostning av arbeidet med å planlegge og gjennomføre undervisning, og at også elevenes læringsarbeid blir skadelidende. I tillegg er lærerne bekymret for at elevene føler på stress og press i forbindelse med vurdering, og mange lærere har gjennomført tiltak for å forsøke å dempe karakterpresset. Uønsket stress og press rundt vurdering og karakterer er med andre ord et høyst reelt problem i skolen i dag, og det er avgjørende viktig at et nytt opptakssystem ikke forsterker problemet, men tvert imot bidrar til forbedring.

Den foreslåtte modellen til Opptaksutvalget lener seg tungt på videregående skole. I tråd med mandatet har utvalget hatt som oppgave å utforme en opptaksmodell som er effektiv, forståelig og rettferdig og som sikrer at ressursene i befolkningen blir utnyttet best mulig. Utvalget har i mindre grad tatt høyde for hvordan den nye modellen vil påvirke videregående opplæring og for hvordan karakterpress oppstår i skjæringspunktet mellom vurderingssystemet i videregående opplæring og opptaksordningene til høyere utdanning.

I Norge har vi et svært karakterbasert opptakssystem. Byrden med å rangere søkerne er nesten utelukkende lagt på videregående opplæring. Videregående gir fra seg en komplett rangeringsliste der søkerne er rangert med to desimaler. Samtidig har videregående et seksdelt karaktersystem der det skiller relativt lite mellom de ulike karakterene. Systemet for poengberegning er slik at alle standpunktkarakterer fra alle tre årene teller med på snittet. Resultatet er at mye av det elevene foretar seg i skolehverdagen gjennom tre år, kan få innvirkning på desimalene i sluttpoengsummen og i aller verste fall utgjøre forskjellen mellom å komme inn på ønsket studium eller ikke. Når vi legger til urimelig høye opptaksgrenser på enkelte studier, tendenser til karakterinflasjon og en meget liberal privatistordning, har vi oppskriften på et system som skaper stress og press rundt sluttvurdering for både lærere og elever. Det er en svakhet ved utvalgets arbeid at de stort sett bare har kunnet ta tak i denne problematikken fra høyere utdannings perspektiv. Dermed blir problemene som oppstår i skjæringspunktet mellom høyere utdanning og videregående opplæring, i nokså stor grad uløste.

Faren for økt karakterpress er ikke nødvendigvis et argument mot Opptaksutvalgets modell. Men det er et sterkt argument for at myndigheten må ta problematikken på alvor og finne avbøtende tiltak for å dempe karakterpresset i videregående både dersom vi ender opp med en ny opptaksmodell, og også hvis vi ikke gjør det. De negative effektene av sterkt karakterpress blant ungdom er velkjente. Utdanningsforbundet mener vi ikke vil kunne løse dette problemet uten at vi ser alle faktorer som påvirker problematikken i sammenheng. Det inkluderer både opptaksordninger for høyere utdanning, systemer for karakterer og poengberegning, eksamensordninger, bestemmelser i vurderingsforskriften og flere andre forhold.

Det er også viktig å peke på at fullføringsreformen i videregående, og spesielt innføringen av ny og utvidet rett til opplæring, vil ha betydning for hvordan opptaksordninger slår ut i den videregående skolen og i samfunnet ellers. En rett til opplæring inntil elevene har bestått vil kunne gi elevene incitament til andre strategiske valg enn i dag. For eksempel kan det bli lønnsomt å slutte i et fag for å ta faget om igjen seinere. Myndighetene bør være svært oppmerksomme på hvordan fullføringsreformen kan påvirke et nytt opptakssystem for høyere utdanning og vice versa.

Om privatistordningen

I den offentlige debatten om privatistordningen i kjølvannet av Opptaksutvalgets utredning har det ofte blitt lagt vekt på at ordningen innebærer en ny mulighet for elever som av ulike grunner ikke har prestert som elev i videregående opplæring. Det argumenteres tidvis som om dagens privatistordning er synonymt med å få en ny mulighet, og at denne muligheten forsvinner dersom privatistordningen forsvinner eller innskrenkes. Det er et forenklet utgangspunkt for debatten.

For det første mener Utdanningsforbundet det er viktig å minne om at forslaget om en egen opptaksprøvekvote også innebærer en ny sjanse for elever som av ulike grunner ikke har prestert som ønsket i videregående opplæring. Det kan absolutt diskuteres om ikke opptaksprøven vil være en vel så tilgjengelig alternativ vei inn i høyere utdanning for ungdom som av ulike grunner ikke har lykket fullt ut i videregående opplæring.

For det andre mener Utdanningsforbundet vi må stille spørsmålet om privatistordningen egentlig ivaretar behovet for en ny sjanse på en god og rettferdig måte? Her er det viktig å være klar over at muligheten til å forbedre karakterer som privatist ikke skaper nye studieplasser til studier der det er konkurranse om plassene, men gir privatistene en sjanse til å forbedre sin posisjon på rankinglisten over søkere. Systemet er innrettet sånn at når noen avanserer på rangeringen, skyver de nødvendigvis andre nedover. I dette perspektivet blir privatistordningen ikke bare en ordning som gir mennesker en ny sjanse, men like mye et instrument for å forbedre egen posisjon på rankingen. Når vi skal vurdere om privatistordningen er riktig og rettferdig, kan vi med andre ord ikke nøye oss med å stille spørsmål om unge mennesker bør få en ny sjanse eller ikke. Vi må også spørre om det er rettferdig at søkere som av ulike årsaker, deriblant økonomiske, ikke har benyttet seg av privatistordningen, blir fortrent av dem som har tatt privatistordningen i bruk.

I dette perspektivet er det nødvendig å diskutere om ikke privatistordningen er i overkant gunstig for de som velger å benytte seg av den. Gir ordningen så store fordeler at både videregående elever og unge voksne som har fullført videregående, i realiteten presses til å ta den i bruk? Og bidrar privatistordningen til å skape et press mot stadig høyere karakterer i videregående opplæring fordi elever og foresatte merker seg de høye opptaksgrensene og legger lista deretter?

I teorien skal karakterene elever får på vitnemålet i løpet av ordinær skolegang og karakterene privatister får på privatisteksamen være likeverdige. Men privatistordningen har flere sider ved seg som kan sies å være gunstigere enn vurderingen i ordinær videregående opplæring. Standpunktvurderingen foregår over et helt år og gir mulighet til å teste hele bredden av fagstoffet og å ta i bruk et bredt spekter av vurderingsformer. En privatisteksamen er over i løpet av en dag (eller på en drøy halvtime for muntlig og muntlig-praktisk eksamen). Her er

det ikke mulig å teste like bredt. Kan vi virkelig være sikre på at en privatist og en som gjennomført faget som elev har likeverdig kompetanse i faget dersom de får samme karakter på vitnemålet? Hvordan kan vi sikre at privatistene har ervervet seg den brede og helhetlige kompetansen som kanskje er aller vanskeligst å teste til eksamen? Standpunktkarakter og eksamenskarakter er ikke ment å teste det samme eller gi uttrykk for helt samme kompetanse. I ordinær videregående skole er det mer presist å si at de utfyller hverandre. Likevel er systemet rigget slik at en enkelt privatisteksamen kan erstatte både standpunktvurdering og eksamenskarakter fra videregående opplæring. Det er en kjensgjerning at gjennomsnittskarakteren til muntlig eksamen ligger høyere enn standpunktkarakterene. Blir det da riktig at de som har standpunktkarakter på vitnemålet skal konkurrere direkte med de som har tatt faget som privatist ved muntlig eksamen?

I tillegg må vi ta med i betraktningen at det er mulig å avlegge privatisteksamen et ubegrenset antall ganger og at bare det beste resultatet blir stående. Det er også sånn at forbedringsprivatister ofte er eldre og har tilegnet seg mer modenhet og kompetanse enn det er mulig å få som elev på videregående når man tar faget for første gang. For eksempel kan privatistene ha fullført høyere utdanning i det videregående faget de tar opp, eller i beslektede fag. Det er også vanlig at vg3- elever tar opp fag fra vg1 og vg2 som privatist. Da har de bedre forutsetninger for å prestere godt i fagene fordi de både har blitt mer modne og har kommet lenger i de enkelte skolefagene. For eksempel kan en elev i matematikk R2, den mest avanserte matematikken, gå tilbake og ta privatisteksamen i matematikk 1T på nytt eller til og med ta eksamen i det lettere faget 1P og erstatte den opprinnelige karakteren i 1T. På samme måte kan en elev i kjemi og biologi gå tilbake og ta naturfag vg1 på nytt og en elev i politikk og menneskerettigheter kan ta samfunnsfag om igjen. Elever som benytter privatistordningen på denne måten, kan fortsatt søke høyere utdanning med førstegangsvitnemål og får på den måten en tydelig fordel sammenliknet med elever som ikke tar denne muligheten i bruk.

Det er mot denne bakgrunnen at Utdanningsforbundet er bekymret for omfanget av privatistordningen slik den er i dag. Vi mener det er avgjørende å iverksette tiltak som reduserer privatistordningen og bidrar til at den er mer rettferdig både i et faglig og i et og sosioøkonomisk perspektiv. Utvalget har presentert et forslag som kan bidra til å redusere noen av problemene knyttet til privatistordningen. Samtidig har forslaget svakheter, og for enkelte kan det oppleves som uheldig at sjansen til å forbedre karakterer blir borte. Uansett om myndigheten ønsker å innføre utvalgets forslag eller ikke, er det avgjørende at de setter inn ressurser for å få mer informasjon om privatistordningen og kommer med konkrete tiltak for å gjøre ordningen mer rettferdig og samfunnstjenlig.

Om opptaksprøveknoten

I innspillet vårt til Opptaksutvalget fra mai 2022 ga Utdanningsforbundet uttrykk for skepsis til å erstatte karakterer fra videregående opplæring med en standardisert opptaksprøve. Vi syns likevel forslaget om en opptaksprøvekvote på 20 prosent er akseptabelt av to årsaker: For det første er det relativt få studieplasser som fordeles gjennom denne kvoten. For det andre er det avgjørende at opptaksprøven bare skal være rangerende og ikke kvalifiserende. Forutsetningen for å avlegge opptaksprøven er at søkerne allerede er kvalifisert for høyere utdanning. Utdanningsforbundet mener det ville vært svært uheldig dersom en opptaksprøve kunne kvalifisere søkere for høyere utdanning og erstatte den brede kompetansen som studieforberedende videregående opplæring gir. Vi understreker at disse to faktorene er en forutsetning for at opptaksprøveknoten kan gjennomføres, slik Utdanningsforbundet ser det.

På sikt kan det heller ikke være aktuelt med en vesentlig økning i andelen studieplasser som fordeles gjennom denne kvoten, og heller ikke å innføre en kvalifiserende opptaksprøve.

I Utdanningsforbundets interne høringsrunde har flere advart mot at det kan vokse fram en kommersiell industri rundt opptaksprøven som bidrar til at prøven favoriserer søkere med god økonomi framfor søkere som har begrensede ressurser og begrensede muligheter til hjelp med forberedelser. Vi mener det er viktig at myndighetene er særlige oppmerksomme på denne problemstillingen. Opptaksprøven bør utformes sånn at den i minst mulig grad kan bli gjenstand for den type kommersialisering som vi kjenner hos enkelte av aktørene innenfor privatistindustrien i dag.

Om alderspoeng og tilleggspoeng

I dagens opptakssystem får søkere to alderspoeng per år fra fylte 20 år og til og med året de fyller 23 når de søker i ordinær kvote. Utdanningsforbundet støtter utvalgets forslag om å fjerne alderspoengene. Disse poengene gir store fordeler til eldre søkere. I praksis bidrar de til at mange søkere som ønsker seg inn på studier med høye eller relativt høye karakterkrav ikke har annet valg enn å vente til de blir eldre og oppnår maksimalt antall alderspoeng. Dette kan også gjelde søkere med svært gode karakterer fra videregående opplæring.

Utdanningsforbundet støtter også utvalgets forslag om å fjerne tilleggspoeng for førstegangstjeneste, sivilteneste, høyere utdanning, folkehøyskole og fagskole. Isolert sett finnes det gode argumenter for å gi tilleggspoeng for alle disse aktivitetene. Likevel taler hensynet til et enkelt og oversiktlig system for å avskaffe denne ordningen. Det er også slik at ulike ordninger for tilleggspoeng ofte kan bli uoversiktlige. Når enkelte utdanninger eller aktiviteter gir tilleggspoeng, er det andre som ønsker det samme, og ordningen kan lett ese ut. Dessuten faller noe av argumentet for tilleggspoeng bort når aldersbegrensningen for å søke med førstegangsvitnemål ikke lenger er til stede. Med opptaksutvalgets modell vil det ikke lenger være en ulempe å vente med å søke høyere utdanning, for eksempel for å gjennomføre førstegangstjenesten. Det er også verdt å merke seg at Opptaksutvalget foreslår at det skal blir mulig å reservere studieplasser det året man er i førstegangstjeneste.

Bortfall av tilleggspoeng for førstegangstjenesten er blant de mest omdiskuterte forslagene til Opptaksutvalget. Førstegangstjenesten er noe unge mennesker gjennomfører for landet og for fellesskapet, og på mange måter kan det virke rimelig at en slik tjeneste gir tilleggspoeng ved opptak til studier. Samtidig er det viktig å være klar over at førstegangstjenesten er en plikt, men ikke en rett. Det finnes mange grupper av unge mennesker som ikke har forutsetninger for eller mulighet til å gjennomføre førstegangstjenesten. Derfor kan det også sies å slå urettferdig ut at de som kan gjennomføre, får fordeler ved opptak til studier. Av den grunn støtter Utdanningsforbundet forslaget fra Opptaksutvalget om å fjerne alle tilleggspoeng, inkludert tilleggspoengene for førstegangstjenesten.

Om språkpoeng og realfagspoeng og generelt om verdien av faglig fordypning

Opptaksutvalget foreslår å fjerne ordningen som gir ekstrapoeng for å velge språkfag og realfag som programfag i videregående opplæring. Dette har vært et vanskelig spørsmål å ta stilling til for Utdanningsforbundet i den interne høringsrunden, og medlemmene er delte i synet på forslaget.

På den ene siden er det åpenbart at dagens ordning med realfagspoeng og språkpoeng får utilsiktede og til dels urettferdige konsekvenser. Elever som velger fordypning i krevende

samfunnsvitenskapelige og økonomiske programfag eller engelsk, får ingen ekstrapoeng igjen for det på vitnemålet, og vil få et handicap sammenliknet med elever som velger fremmedspråk eller realfag. Dermed blir det direkte ulønnsomt for elever som skal inn på populære studier som psykologi eller rettsvitenskap, å velge relevante programfag som rettslære eller psykologi. Av strategiske grunner kan det være lure å velge realfag, selv om det er mindre relevant for fagene elevene ønsker å studere og kanskje heller ikke i tråd med elevenes faglige interesser.

På den andre siden er det en reell fare for færre søkere til språkfag og realfag dersom de ekstra poengene elevene får for disse fagene faller bort. Det er imidlertid verdt å merke seg at de fleste realfaglige programfagene, inkludert matematikk S og R samt biologi, fysikk og kjemi er blant de mest populære programfagene på studieforberedende utdanningsprogram. Disse programfagene er også sikret en viss rekruttering fordi en rekke realfaglige studier har som vilkår for opptak at søkerne har bestått i spesifikke realfaglige programfag. Slike fagkrav er langt sjeldnere ved andre typer studier enn de realfaglige. Når det gjelder fremmedspråkene, er rekrutteringssituasjonen noe annerledes. Det er færre elever som tar disse fagene som programfag, slik at fremmedspråkene er mer sårbare for svikt i rekrutteringen som følge av at språkpoengene faller bort.

I debatten om realfagspoeng blir det ofte sagt at de realfaglige programfagene er så krevende at det er nødvendig med ekstra realfagspoeng slik at det ikke skal være en strategisk ulempe for elever å velge disse fagene. Utdanningsforbundet mener at systematiske karakterforskjeller mellom ulike grupper av fag vil være uheldig og bør undersøkes nærmere. Vi registrerer imidlertid at det ikke virker å være vesentlig lavere nivå på standpunktkarakterene i de fleste realfagene sammenliknet med andre studiespesialiserende utdanningsprogram. Derimot virker det å være større forskjeller mellom mange av de studiespesialiserende programfagene og enkelte av de øvrige gruppene av studieforberedende programfag.

Slike karakterforskjeller peker mot et potensielt problem: Studiespesialiserende utdanningsprogram skal være skreddersydd for å gjøre elever studieforberedt, ikke minst fordi det gir elevene fordypning i krevende programfag som er direkte relevante for mange universitetsstudier. Da er det uheldig dersom denne utdanningsveien medfører en strategisk ulempe i opptaket til høyere utdanning. I Norge har vi et system for poengberegning som legger sammen alle standpunktkarakterer gjennom hele videregående opplæring, men i liten grad tar hensyn til faglig nivå og reell kompetanse. Eksempelvis er karakteren 5 på vitnemålet i matematikk 1P verdt mer enn karakteren 4 i matematikk 1T og i matematikk R2, selv om sistnevnte karakterer er uttrykk for høyere kompetanse i matematikk. Den norske ordningen for poengberegning kan gjøre det ulønnsomt å velge krevende studiespesialiserende programfag, og kan i verste fall bidra til at søkerne til høyere utdanning er dårligere studieforberedt. Dette er et problemområde myndighetene må se nærmere på når de vurderer endelig utforming av nytt opptakssystem. Fjerning av realfagspoeng og språkpoeng gjør det enda mer presserende å ta tak i denne problematikken.

Utdanningsforbundet forstår utvalgets forslag om å fjerne realfagspoeng og språkpoeng, men mener det er en forutsetning for forslaget at myndighetene vurderer andre måter å kompensere faglig fordypning i krevende programfag, kanskje spesielt for studiespesialiserende utdanningsprogram. Et alternativ kan være å gi ekstrapoeng for programfag som er spesielt relevante for et spesifikt studium. For eksempel kan matematikk og fysikk gi uttelling ved

søknad til ingeniørstudier mens rettslære gir uttelling ved søknad til studier i rettsvitenskap, programfaget psykologi gir uttelling ved opptak til studier i psykologi osv.

Om innholdskrav ved opptak

Opptaksutvalget foreslår å beholde studiestedenes mulighet til å stille spesifikke innholdskrav ved opptak til bestemte studier. Innholdskrav vil si at det stilles krav om å ha bestått ulike fag fra videregående. Utdanningsforbundet ser at innholdskrav kan være formålstjenlig i visse sammenhenger og støtter utvalgets forslag. Samtidig ønsker vi å advare mot en utvikling der stadig flere studier stiller innholdskrav til søkerne. I dag har omtrent 40 prosent av alle studiene i Samordna opptak spesifikke innholdskrav i tillegg til generell studiekompetanse. Utdanningsforbundet mener på generelt grunnlag at denne utviklingen er uheldig. Den bidrar til at systemet blir uoversiktlig og unødig komplisert. Elevenes fagvalg i 16 års alder kan i praksis stenge ulike utdanningsveier. I tillegg er systemet ulikt praktisert fra fagområde til fagområde. Mens realfaglige studier ofte stiller krav om spesifikk faglig fordyping, er dette langt mer sjelden for andre fagområder.

Slik Utdanningsforbundet ser det, bør myndigheten ha som ambisjon å redusere omfanget av innholdskrav på sikt. Det viktigste virkemiddelet for å oppnå dette er å styrke den generelle studiekompetansen. I dagens fragmenterte verden er det viktigere enn noen gang at studenter kommer inn i høyere utdanning med bred fagkompetanse og har innsikt i flere fagområder enn dem de selv har valgt å studere. Vi må også stille spørsmål om hvor høye krav til spesialisering universitetene og høyskolene bør stille til søkerne. Mange studier i UH-sektoren setter det faglige introduksjonsnivået så høyt at det krever at elevene har spesialisert seg i beslektede fag i videregående. Dersom UH-sektoren hadde tatt et noe større ansvar for spesialisering inn mot spesifikke studier, ville ikke elevene i videregående vært like avhengig av å bestemme seg tidlig for hva de skal studere. Utdanningsforbundet har tidligere pekt mot Sverige der nye studenter får ett år eller et halvt år på å tilegne seg det nødvendige faglige grunnivået i faget de har valgt å studere. Dette såkalte «basåret» har mange fordeler som det bør være interessant for norske myndigheter å kikke nærmere på.

Om nivåkrav ved opptak

Opptaksutvalget har foreslått at det ikke lenger bør være anledning til å stille nivåkrav, det vil si spesifikke karakterkrav, til søkere i høyere utdanning. Utdanningsforbundet har som vedtatt politikk at det bør være nivåkrav for lærerutdanningene, og vi mener slike krav er viktige for å sikre at lærerstudentene har den nødvendige kompetansen. Imidlertid ser vi at nivåkrav kan bli vanskelige å praktisere hvis muligheten for å forbedre fagkarakterer som privatist forsvinner. En søker som ikke oppnår tilstrekkelige karakterer på videregående, vil i så tilfelle ikke ha noen vei til å kvalifisere seg for studier med nivåkrav, med mindre det ikke samtidig innføres poengkrav på opptaksprøven som alternativ til karakterkravet.

Et annet argument for å fjerne nivåkravene er at opptakssystemet blir enklere og mer oversiktlig dersom de faller bort. Utdanningsforbundet mener det er en forutsetning for å fjerne nivåkravene at myndighetene satser offensivt på å styrke videregående opplæring og særlig den generelle studiekompetansen. Hvis videregåendelevne får bedre oppfølging og nivået på den generelle studiekompetansen blir høyere, vil også studenter i høyere utdanning stå bedre rustet møte det faglige nivået på de ulike studiene.

Om alternative opptaksordninger for populære studier

Opptaksutvalget åpner for alternative opptaksordninger til populære studier som gir studiestedene selv anledning til å rangere søkere som er over en viss poenggrense. For eksempel kan medisinstudiet sette en grense på 52 eller 55 karakterpoeng. Søkere over denne grensa anses å være kvalifisert og rangeres ikke videre etter karakterer, men etter ulike kriterier som studiestedene selv setter.

Utdanningsforbundet støtter dette forslaget. Vi mener det kan være et viktig tiltak for å dempe karakterpress blant elever med de høyeste karakterene. I beste fall kan en slik ordning bidra til at det blir mindre oppmerksomhet rundt karakterer og sluttvurdering i videregående opplæring, og det kan dempe karakterinflasjon.

Bør eksamenskarakteren slås sammen med standpunkt karakteren til en snittkarakter i motsetning til i dag der begge karakterene kommer på vitnemålet

Utdanningsforbundet støtter dette forslaget. Vi mener blant annet at det kan bidra til å dempe urettferdige utslag av trekkordningen for eksamen. Dersom en elev er uheldig og trekkes i et fag der hen har lav standpunkt karakter fra før, er også faren stor for at eksamenskarakteren blir lav. I så fall får eleven to lave karakterer på vitnemålet, noe som vil gi stort utslag for karaktersnittet. Utslagene blir ikke like store dersom karakteren på vitnemålet er et gjennomsnitt av standpunkt og eksamen. I tillegg er en slik ordning et steg i retning av at standpunkt karakterer og eksamenskarakterer utfyller og supplerer hverandre i større grad enn i dag, slik at de sammen bidrar til at elevene får en mest mulig riktig og rettferdig sluttvurdering.

Kjønnskvote som erstatning for kjønns poeng

Opptaksutvalget foreslår å erstatte dagens mulighet til å gi kjønns poeng for fag med lav andel av enten kvinner eller menn, med en ordning der det i stedet kan opprettes kjønnskvote. Utdanningsforbundet støtter dette forslaget. Vi mener det vil bidra til å gjøre opptakssystemet enklere, og at endringen er i tråd med å fjerne andre typer «ekstrapoeng» som alderspoeng, realfagspoeng og tilleggspoeng for førstegangstjeneste og høyere utdanning. I tillegg tror vi kjønnskvote kan være et mer treffsikkert og fleksibelt verktøy som lettere kan justeres ettersom søker trendene endres over tid.

Dimensjonering

Utdanningsforbundet savner dimensjonering av studieplasser som tema i debatten om et framtidig opptakssystem. På generelt grunnlag er det viktig med riktig balanse i dimensjoneringen både for å skaffe samfunnet nødvendig kompetanse og for å sikre at gi unge mennesker anledning til å studere etter interesse. Uheldig dimensjonering kan også øke karakterpresset på enkelte studier og bidra til at noen utdanninger framstår som unødvendig eksklusive og ditto vanskelige å komme inn på. Det framstår som et paradoks at det står så mange toppkvalifiserte unge mennesker i kø for å utdanne seg til samfunnskritiske yrker som samtidig har stor mangel på arbeidskraft. Slike alvorlige samfunnsproblemer kan til en viss grad løses gjennom bedre dimensjonering av studietilbudene.

Evaluerings av framtidig opptaksordning

Opptaksutvalget har gitt ny kunnskap om opptak til høyere utdanning og bidratt til økt bevissthet rundt sentrale dilemmaer. Kunnskapsinnhenting bør ikke legges bort selv om utvalget er historie. Dersom Norge skal lykkes med å etablere et smidig og fleksibelt system for opptak til høyere utdanning, er vi avhengige av at vi stadig innhenter ny kunnskap om hvordan det gjeldende systemet fungerer. Et eventuelt nytt opptakssystem må følges opp med

grundig evaluering slik at det blir mulig å gjøre ytterligere tilpasninger og justere kurs underveis dersom det blir nødvendig.

Med vennlig hilsen

Morten Solheim
Seksjonsleder Utdanning og forskning

Martin Minken
Seniorrådgiver

Brevet er elektronisk godkjent og har derfor ingen håndskrevet signatur.